

BELLE TEN

Cilt : XIV

Nisan 1950

Sayı : 54

ATATÜRK'ü dinledim :

ATATÜRK'TEN HATIRALAR VE ONUN ANIT-KABRİ İÇİN DÜŞÜNCELER *

Tarihi Devlet Arşivini Anıt-Kabirde kuralım

Prof. Dr. AFETİNAN

Atatürk'ün ölümünden beri O'nun yatacağı yer ve üzerinde kurulacak anıt için, çeşitli düşünceler ileri sürülmüş ve milletin bütün hassasiyeti bu mesele üzerinde senelerdir işlemiştir. Bu iş için, on iki senedir geçirilen safhalar malûm. Son günlerde iktidar değişmesiyle bu mesele yeniden söz konusu oluyor ve hükümetin icraatı üzerinde iktisadî bakımdan rol oynayacağı dahi söyleniyor. Böylelikle, efkârı umumiye de yeniden bu mesele ile ilgileniyor.

Ben, şahsen Atatürk'ü tanımış ve O'nun fikirlerini benimsemiş, tarihini bellemiş bir fert sıfatıyla, ona ait bazı hatıralarımı ve bu meseleler üzerindeki düşüncelerimi açıklamak istiyorum :

Bu fikirlerimden bazılarını yayınlamış ve söylemişim ; fakat bu vesile ile, Atatürk'ün mezar yerindeki anıtı ve sağlığında oturduğu Çankaya için bildiklerimi ve tekliflerimi anlatacağım :

* Bu yazımı esas itibarile Belleten için hazırlamıştım. Fakat Anıt Kabir meselesi efkârı umumiyeyi o sıralarda yakından ilgilendirdiğinden bu fikirlerimin bazı kısımlarını radyoda söyledim. Ulus gazetesi 25 - Haziran - 1950 tarihinde bu radyo konuşmamı neşretti. Ancak, burada okunacak kısımlar, o yazılardan farklı olduğu gibi, bu makalede esas itibarile Devlet Arşivi meselesi üzerinde durulmuş ve bilhassa bu işin tahakkuku için mücib sebepler izah edilmiştir.

1 — Atatürk'ün şahsiyeti : Gazi Mareşal Mustafa Kemal Atatürk, bugünkü devletimizin kurucusu, millet ve vatanımızın kurtarıcısı olarak, her Türk tarafından tebci edilmeye değer kazanmış bir şahsiyettir. Fakat O, asıl eserleri ve başardığı işleriyle bu mevkii ihraz etmiştir. Türk vatanında nesiller boyunca O'nun şahsiyetini, Türk milletinin hali ve istikbali içinde kurtarıcı ve kurucu bir varlık olarak yaşatmaya mecburuz. Çünkü bence milletler, böyle sembolleşmiş şahsiyetlerin yaptığı işlerden, istikbal için hız ve kuvvet alırlar. Bu itibarla Atatürk, millî varlığımızın temeli olarak, ondan sonra gelen ve gelecek olan devlet idarecilerinin önemle üzerinde duracakları bir şahsiyettir. O'na ölümünden sonra "Ebedî Şef," unvanı verilmiştir. İşte bu ebedî sıfatını milletçe ebedileştirmek gerekiyordu.

2 — Atatürk'ün gömüleceği yer ve toprak : O'nun kabri Ankarada olacaktır. Çünkü O Ankarayı Türkiye Cumhuriyetine merkez yapmıştır ve O'nun en son kuvvetli arzusu bir an önce Ankara'ya dönebilmektir. Fakat bu şehrin neresinde? Atatürk'ün kabri için, sağlığında benim bildiğim, iki yer bahsedilmişti. Biri Büyük Millet Meclisinden istasyona inen cadde üzerindeki yuvarlak yer. Diğeri Çankaya'daki yeni köşkün mermer havuzu. Bu yerler şu münasebetle konuşulmuştur: Bir akşam Atatürk'ün etrafında toplananlar arasında, onun fâni oluşu üzerinde durulmuş ve bilhassa kendisi 1926 suikast teşebbüsünden sonra söylediği cümleyi tekrar etmişti: "Benim nâçiz vücudum bir gün elbette toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır," dedikten sonra, "milletim beni istediği yerde yatırsın, yeter ki beni unutmasın," demişti. Meclisin altındaki yuvarlak yeri ortaya atan zata ise; "iyi ve kalabalık bir yer, fakat ben böyle bir arzumu milletime vasiyet edemem,". Ancak, yine o akşam ileri sürülen bir fikrin, kendisini çok mütehassis ettiğini, bugün gibi hatırlıyorum¹:

¹ Afetinan — Başkumandanlık meydan muharebesinin yıl dönümünde iki teklif, Ülkü mecmuası, Seri 3. 22 Ekim 1948, S. 8 — 10.

"Atatürk'ün Anıt-Kabri tamamlandığı vakit, Onun lahtininin konacağı yerin toprağını Türk sınırlarından ve muharebe meydanlarından getirilecek birer avuç toprakla dolduralım. O, sadece Ankara toprağında değil, kurtardığı bütün Türk yurdunun toprağı üzerinde yatсын. Böyle bir fikir sağlığında söylenmişti. Atatürk buna cevap vermemiştir, fakat mütehassis olduğunu gösteren yüz ifadesini benim hatırladığım gibi o zaman yanında bulunanlar da hatırlasalar gerekir".

“Memleketin bütün sınır boylarından getirilecek toprak üzerinde yatmak.” O akşam Recep Peker, hararetle bu fikrin sembolik müdafaa-sını yapmıştı. Atatürk, böyle bir fikrin tatbikatından, ancak fânî vücudu için haz ve gurur duyacağını ifade ederken, bana bakarak “bunu unutma,” demişti. Bu itibarla O'nun mezarında temel Ankara toprağına, yurdun bilhassa sınırlarından, muharebe meydanlarından ve her taraftan gelecek, birer avuç toprağın yığıntısı üzerinde yatacak Atatürk'ün fânî vücudu, istirahat kavuşacaktır, ve ben bunu gördüğüm gün, onun dileğinin yerine gelmiş olmasından dolayı, bir vicdan huzuruna kavuşmuş olacağım.

Bu hatıramın esas noktalarını hülâsa edecek olursam; gösterilen mezar yeri için, Mustafa Kemal müsbet veya menfi bir arzuyu desteklememiştir. Ancak, yurdun her tarafından gelecek avuçlarla toplanacak toprağa yatmayı, gönülden arzu etmişti. Bunu yerine getirmek devletimize ve milletimize düşen kutsal bir vazife olacaktır.

Kabir yeri için ikinci hatıram da şudur: 1932 yılının yaz aylarından bir gündü. Yeni köşkün inşası bitmiş, döşenmiş ve oraya taşınmak üzere idik. O sırada Atatürk'ün bir resmini getirmişlerdi. Bu resmin, Lenin'in mumyasını yapan zatın eseri olduğunu söylemişlerdi. Ben onu, kırılmasın diye, pencerenin iki camı arasına koymuştum. Çünkü asılacak yeri olmayan bu camlı resim, ancak ışık vurduğu zaman görülebiliyordu. Atatürk bu resme uzun uzun bakmıştı.

Akşama, bazı davetlilerle — ki on onbeş kişi vardı — Çiftlikte Marmara köşküne yemeğe gitmiştik. M. Kemal sofrada, gündüz gördüğü bu resmi hatırlayarak konuşmaya başlamıştı. Mumya yapmak âdetinin tarihte geçirdiği safhaları bana sordu. Bu mesele üzerinde bilinenler söylendi. Sözü, resimden mülhem olarak, kendisinin de bir gün böyle mumyalanmak ihtimalinden bahsettiği vakit, ben ağlamaya başlamıştım. Orada hazır bulunanların da işittiği gibi, O bana şöyle demişti. “Ağlama, elbet bir gün öleceğim. Beni Çankaya'ya gömer, hatıramı yaşatırız.” Yemekten sonra otomobile Çankaya'ya dönerken, yanımızda eski ve yeni yaverleri vardı. Orada söyledikleri de şu mealde idi: “Beni milletim nereye isterse oraya gömsün, fakat benim hatıralarımın yaşayacağı yer Çankaya olacaktır.” Bu sözlerin yegâne şahidi ben olmamakla beraber, O'nun ölümünden sonra (1938) bana soranlara, o zamanki

hükümet ricalimize ve bazı milletvekillerine de, bu hatıramı söylemişim. Fakat asıl kendisinin Çankaya'ya gömülme için, kat'i bir vasiyeti olmadığından, bunun üzerinde ısrarla durmadım. Çünkü bildirdiğim gibi, yine aynı gece "Beni milletim istediği yere gömsün," diye tekrarlamış ve Çankayayı kendisinin mezarı olarak istemekten derhal vaz geçmişti.

Atatürk, burada insanî bir hisle yaşadığı yere bağlılığını ifade etmişti. Ancak mezarı olacak yer için, bir dileğini başka hiç bir zaman, vasiyet şeklinde bizlere bildirmedi ve bu geceden sonra Çankaya'ya gömülme meselesini tekrar ettiğini hiç işitmedim.

Böylece O, benim anladığıma göre, Çankaya'nın kendi hatıralarının yaşadığı ve yaşayacağı bir yer olarak kalmasını arzu etmiştir. O, bu yerde yaşayan varlıklar için tesisler kurdu. Bence, Türkiye Cumhuriyeti devlet reisleri, orada yaşadıkça, Atatürk'ün, devleti kurucu ruhu şad olacak ve o devlet reislerimiz de Atatürk'ün yolundan ayrılmama amacını güdeceklerdir. Çünkü burası, Ankara'nın şahikası olan Çankaya, M. Kemal'e ilham verdiği gibi O'nun eserini yaşatacaklara da kuvvet ve kudret verecektir.

Atatürk'ün kabir yeri hakkındaki bu iki müşahhas hatıra sunuları da eklemek isterim:

M. Kemal, bir sahil çocuğu olduğu için, denizi çok severdi. Fakat son hastalık günlerinde hasret çektiği yer, bir çam ormanlığı idi. Buna vesile veren, kendisine hediye edilmiş, bir ormanlık ve çayırılığı gösteren tablodur ¹.

Ona yattığı yerden uzun uzun bakar ve yanına girdiğim zaman "Afet, bana memleketimizin ormanlık güzel yerlerinden tanıdıklarını anlat, oralara gidelim, ağaçlar altında dolaşabileyim, basit bir hayata kavuşalım, son arzum yeşillik ve ağaçlık, fakat yaz kış yeşil duran ağaçlar arasında olmaktır," diyen ıztırablı, hasta sesi hâlâ kulaklarımda akisler yapıyor.

¹ Afetinan - İğde ağacı. Ulus gazetesi - 10, Kasım, 1947: «Atatürk, son hastalık günlerini ağaç ve orman hasreti içinde tamamladı. Ormanlık ve yeşillik dağ manzarasını gösteren bu tablo, ona maddî ıztırapları içinde hayal dahi kurmayı sağlamıştı. Benden, tanıdığım ormanlık yerleri anlatmamı isterdi. İşte bundan dolayıdır ki Sündiken ve Alemdağ ormanlarında nekâhat devri için tanzim edilecek ve oturabilecek yerler arandı».

O, hastalığının ağırlığını müdrikti ve belki kurtulamıyacağını biliyordu. Fakat etrafındakilere ümitsizlik vermek istemediğinden, yaşayacağı yeni muhitler arar gibi idi ; ancak bu gün anlıyorum ki yeşilliğin ebediyetinde son uykusunu uyumak arzusunu, bana vasiyet etmek istemişti.

Atatürk'ün yeşile hayranlığı, Faruk Nafiz'in şu şiir parçasını tekrarladığı zamanlarda ne kadar belli olurdu :

Yeşil hem de !

*Ben bu rengi taşıyım can köşemde.
Yeşilde ne arar da bulamaz insan oğlu ?
Yeşil bu ... varlık dolu, gök dolu, umman dolu.
Bir ucu gözlerinde, bir ucu engindedir,
Meyve veren ağaçlar bu çini rengindedir.
Bu çini rengindedir bahar, deniz, kıt, orman,
Bana Tanrım gözükür yeşil dediğim zaman¹.*

M. Kemal bu şiiri okuduğu zamanlarda, pür sıhhat bir varlıktı. Fakat, kendisi yeşile hasret çektiği zaman ise, fânî varlığının erimekte olduğunu hissediyordu.

Böylece O, bu son arzusu ile çam ağaçları ve yeşillikler arasında olmak istemiştir.

Demek ki Atatürk gömüleceği yer için, bir vasiyet yazmadığı gibi, hususî arzularını da benim bildiğime göre, bu vesilelerle izhar etmiş, fakat kesin bir kararını bizlere bildirmemiştir. Ancak bazı arzu ve düşüncelerini ifade etmiştir.

Onlar da :

a) Sembolik manası olan, bütün vatan parçalarından gelen toprakta yatması.

b) Son istirahat yerinin bol yeşillikli ve çam ağaçlı bir yer olması.

3 — Bugünkü Anıt-Kabir yeri ve büyük âbide :

Bugünkü Anıt-Kabir yerine gelince, orası için olan hatıram da şöyledir : M. Kemal Ankarayı karış karış gezer ve her yerini çok iyi tanır. Hattâ otomobille civarda gezintiler yaparken, düz yollardan gitmekten canı sıkılır ve şoföre ekseriya "Sür,, diye

¹ Faruk Nafiz - Akın, İstanbul, 1932, S. 19.

emir vererek düzlükler ve bayırlara saptırırdı. O, bu hareketleriyle Ankaranın görünüşünü çeşitli noktalardan mütalea etmek ister ve bilhassa kalenin eski stratejik durumunu daima mütalea ederdi. Türkiye Cumhuriyetine devlet merkezi olarak seçtiği Ankaranın coğrafi ve tarihî yerini tam olarak tespit etmek isterdi. 1930 yılında bahar mevsiminde, Muhafız Kıt'alarının bir manevra yapacağını haber vermişlerdi. Atatürk, beni oraya gönderdi. Kıt'alar havagazı fabrikası civarında mevzi almış ve hücum hazırlanıyorlardı. O zamanlar tamamen boş olan bu yerden, hücum kalkan askerlere kumandanın verdiği hedef, "Rasat-Tepe,, idi. Buraya kadar manevrayı takip ederek, Rasat - Tepeye çıktığımız vakit, yağmur başlamıştı. Fakat ben manevra kritiğini dinledikten sonra etrafa bakmaktan kendimi alamamış ve Ankarayı şehir olarak buradan görmenin hususiyetine dikkat etmiştim. Bu müşahedemi Atatürk'e de anlattım. Ondan sonra bir gün oradan hep beraber Ankarayı ve civarını seyrettik. O, bu tepenin bilhassa kaleye bakan yamacını pek beğenmiş ve kalenin semaya mürtesem duruşunun buradan en iyi görüldüğüne işaret etmişti. Hakikaten bu yer eski ve yeni Ankaranın en merkezî bir tepesidir. Oradan şehrin her tarafını insan, gözleriyle kucaklar ve Atatürk'ün de sağlığında bilhassa kaleye karşı beğendiği en hâkim bir yerdir. Aynı zamanda Atatürk'e kabir olarak seçilen bu yer, öteden beri Anadolu toprağında yaşayanlara mezar olmuş bir yerdir. Dolma bir yığıntıdır. Nitekim toprak tesviyesi yapılrken Frigya devrine (M. ö. VII inci asra) ait iki tümülüs içlerinde eşyalarıyla beraber T. T. Kurumu tarafından tetkik edilerek meydana çıkarılmıştır.¹ Demek ki tarihî bir değeri olan ve bu gün Ankara şehrinin her tarafından görülebilen Rasat-Tepe, Atatürk'ün yatacağı Anıt-Kabir olarak milletimiz tarafından seçilmiş, inşaatı için para ve emek sarfedilmiştir.

Bu durum, kendisinin yukarıda zikrettiğim fikrine uygundur.

"Beni milletim nereye isterse gömsün, fakat yeter ki beni unutmasın,,!

Atatürk sağlığında, diğer Türk büyükleri gibi kendisi için bir mezar - âbide yaptırmadı.

Annesinin İzmir'deki mezarının yapılması için, âbidevi bazı

¹ Tahsin Özgüç ve Mahmud Akok — T. T. K. adına Anıt-Kabir alanında yapılan Tümülüs kazıları. Belleten, Cilt XI, Sayı 41, S. 27—56.

projeleri gördüğü ve tasvip edeceği bir şekli kendisine sordukları zaman, cevabı şu olmuştur:

“Bunların hiç birisine lüzüm yok. Oraya yakın bir kayalık varsa, oradan koparacakları bir kaya parçasını, olduğu gibi mezarın üstüne koysunlar ve kısa bir yazı ile, anamın orada yattığı yazılsın,, demişlerdi. Nitekim annesinin kabri böyle bir anıtla ebedileştirilmiştir. Atatürk'ün şahsı için, böyle basit bir âbidenin yapılması münakaşası zamanı geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti O'na muazzam bir anıt yapmağa çoktan başlamış bulunuyor ve bu âbide de, müsabaka ile kazanılmış bir Türk mimarının eseridir. Bu eser üzerinde yeni bir değişiklik, belki malzeme bakımından tasarrufla mümkün olabilir ; fakat, asıl sanat yönünden şeklen değişiklik eserin değerini kaybettirecektir.

Atatürk'e bu neslin şükran borcunu ifade edecek ve ebedî kalacak bir anıt yapmaya mecburuz. Çünkü o anıt, M. Kemal'in milletimizi birleştirici ve kurtarıcı fikrini bize daima yaşatacaktır.

Bu demek değildir ki, âbideler olmadan Atatürk'ün fikri yaşayamayacaktır.

Ancak, âbideler vatanımıza atılan ebedî imzalıdır. Atatürk'ün vücudunun saklanacağı bir anıt, Türk varlığının manevî bir kalesi olacaktır. Onda senbolleşen ebedî bir şükran borcunun ifadesini, her fert gözleriyle görecektir.

Atatürk'ün manevî huzurunu her Türk ve her insan, orada en çok hissedecek ve yarının Türk büyükleri bu büyük insanın fikirleriyle uğrulanacaktır.

4 — Anıtın depo olabilecek yerlerini ve müstemilât kısımlarını Cumhuriyet devri arşivi ve Devrim müzesi olarak tanzim edelim :

Benim şahsen, bir tarihçi olarak bu anıtın etrafındaki depo olabilecek yerlerinde ve müstemilât denilen binalarında görmek istediğim şeyler şunlardır :

Oraya Atatürk'ü ziyarete gidenler, onun tarihi ile başbaşa kalmalı ve o devrin tarihini orada tetkik etme fırsatını bulmalıdır. Bizim henüz bir arşiv (Hazine-i evrak) binamız yoktur. Halbuki bilindiği gibi tarihler vesikalarla yazılır ve medenî milletler arşiv binalarına en büyük önemi verirler. Osmanlı devri arşivini İstanbul'da kurar ve tanzim ederken, çeyrek asırlık Cumhuriyet devri arşivini de Ankara'da

kurmamız lâzımdır. Bugün Cumhuriyet tarihini resmî vesikaların tetkikine dayanarak yazmak çok güçtür. Çünkü bu vesikalar dağınık ve çeşitli yerlerde dir.

Meselâ Gazi M. Kemal büyük nutkunu yazarken, bazı vesikaları da yayınlamış ve bunlar üzerinde bizzat tahliller yapmıştır. Benim bildiğime göre, o zaman kullanılan bu vesikaların asılları, sandıklanarak "Cumhurreisliği Kalem-i mahsus müdürlüğünde," muhafaza edilmiştir. Halbuki bu gün artık bunları diğer vesikalarla beraber hep bir araya toplamak şarttır.

Bu itibarla devletin ele alacağı iki önemli mesele vardır:

1 — Devlet arşivi meselesini bütün teferruatıyla kanunlaştırmak ve her daire ve müessesenin arşivlik vesikalarını, muayyen bir devre, meselâ 25 veya 30 yıl sonunda, asıl devlet arşivine teslim etmesini sağlamak.

2 — Cumhuriyet devrine ait devlet arşivinin toplanacağı binayı tayin etmek.

İşte asıl benim şahsî teklifim bu yer meselesi üzerine olacaktır.

Atatürk zamanında T. T. Kurumu'nun çalıştığı meselelerden biri de arşiv üzerine idi. İstanbul'daki Osmanlı devri vesikaları ile meşgul olmuştuk. Ankara'da da bir arşiv binasının lüzumuna kani olduğumuzdan, T. T. Kurumu Asbaşkanı B. Halil Edhem ile beraber, bu iş için çalışmış ve düşündüklerimizden o zaman Atatürk'ü de haberdar etmiştik.

Atatürk, bilhassa bu işe önem vermişti, fakat bina için büyük bir sahaya ve çok paraya ihtiyaç olduğundan, kendi sağlığında tahakkuk imkânı bulunamamıştı.

Şimdi bu iş için, çok münasip olan bir yer vardır: *Anıt-Kabir*. Kabir yerinden gayrı olan binalar ve bazı kapalı yerler bu vesikaların muhafaza edileceği yer olarak tahsis edilirse, devletin büyük bir ihtiyacını karşılayacaktır. Müstemilet denilen dört bina-dan biri müzeyeye, diğeri resmî salona ayrılırsa diğeri ikisi bu arşiv büro ve depolarına hasredileceği gibi, asıl kabir kısmında büyük şeref salonunun, altında beş metre yüksekliğinde ve 18/30 metre karelik sütunlu yer, ızgaralı bölmelerle vesika depoları haline getirilebilir. Bizzat proje sahibi Prof. Emin Onat bilhassa bu son kısmı, sadece havalandırma ve ışıklandırma tertiplerinin ilâvesiyle, arşiv deposu olarak yapmanın, pek münasip olacağını

ve rutubetten korunarak, vesikaları muhafaza etmenin mümkün olacağını söylediler.

Henüz inşa halinde bulunan bu Anıtın, böyle bir maksad için de kullanılacağı devletçe karar altına alınırca, iç kısımları bu işe göre tertiplenebilir kanaatindeyim. Böylece devletin bütün teşekküllerine ait tarih vesikası değerini kazanmış evrakını, bu Anıt-Kabir depolarına ve bunun mesuliyetini eline almış teşekküle devreder. Aynı zamanda gelecek yılların evraki için de yerler ayrılır. Bunların çeşitli faydaları olacağı takdir edilecektir.

a) Bu günkü devlet teşekkülleri, tarihî vesikaların muhafazası mesuliyetinden kurtulacaklardır.

b) Bu vesikalar yangın ve rutubetten emin olan bir yerde ve toplu olarak saklanabilecektir.

c) Bütün vesikalar aynı sistem dairesinde tasnif ve muhafaza edilecektir.

d) Belirli usullere tâbi olarak, bu vesikalardan istifade etmek mümkün olacaktır.

Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşunu ve devamını sağlayan resmî evrakın yeri malûm olacaktır. Gelecek nesiller, bu vesikaların rehberliği ile tarihimizi müsbet bir şekilde yazmak ve öğrenmek fırsatını elde edeceklerdir. İşte böylece Atatürk'ün Anıt-Kabri, onun tarihe kıymet verişinin de müsbet bir sembolü olacaktır.

"Hayatta en hakikî mürşit ilimdir," diyen mütefekkir Atatürk, kendi tarihinin vesikaları arasında bulunmakla, ruhu şad olacak ve kurduğu devletin yaşadığını belirten vesikalarını da etrafında toplamış olacaktır.

İşte bu fikre uyararak, sağlam yapılmış bu taş ve beton binalarda, Cumhuriyet devrinin arşivini en modern usullerle, toplayıp tasnif edersek, gelecek nesiller, tarihimizin resmî vesikalarını orada toplu olarak muhafaza edilmiş bulurlar. Diğer taraftan Cumhuriyet devrinin inkılâplarını, müşahhas olarak orada görürler. Türkiye'nin bir inkılâp müzesini görecek gözler, buradan büyük bilgiler edineceklerdir.

Türk devleti bütçesinden, milyonların sarfedildiği bu âbide de Atatürk'le beraber Cumhuriyet tarihi, bütün nesiller boyunca yaşamahtır. Bu suretle yapılan bir âbide, aynı zamanda manevî varlığımızın toplandığı ve orada daima yaşayacağı bir mihrak olacaktır.

5 — Atatürk'ün yaşadığı, oturduğu Çankaya devlet reislerimize mekân, eski köşkü ise müze olmalıdır.

Çankaya sadece bir köşkten ibaret değildir. Orası eski tâbir ile bir "külliye,, olmuştur ve yukarda da dediğim gibi devlet reislerimizin oturacağı bir yerdir. Orada, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün hatıraları canlı olarak yaşmalıdır ve onun büyük fikirlerine sadık devlet başkanlarımız, daima Türk milletinin başında olmalıdır. Orası tamamen bütün binalarıyla bir müze olacak yer değildir. Ancak Çankaya'da müze olabilecek ev, eski köşk denilen yerdir. Atatürk orasının olduğu gibi eşyasiyle muhafaza edilmesini, daha o zaman münasip görmüştü. İstiklâl harbi zamanından 1932 yılına kadar oturduğu bu ev, O'nun mütevazî yaşayışına bir örnek olmak üzere, eskisi gibi tanzim edilmeli ve isteyenlere münasip görüldüğü tarzda gezdirilmelidir. Yeni köşkte ise yaşayan devlet reisini her ziyaret eden Türk veya ecnebi, aynı zamanda Atatürk'ün de oturduğu yerleri görmek fırsatını elde etmeli ve hatırasını bu vesile ile anmalıdır.

Böyle bir anınenin teşekkülü hem oraların bakımını sağlar, hem de onun zamanında yapılmış şeylerden devletin yaşayan varlıkları istifade ederek, büyük bir hatıraya karşı olan bağlılığını göstermiş olurlar.

Ben oraya her gidişimde Atatürk'ün gezdiği, yaşadığı yerleri görmekle, O'nu orada daima yaşar görürüm. Çankaya'da canlı M. Kemal Atatürk'ü ve onun eserini yaşatan ve yaşatacak olan devlet reislerimizi görmek en büyük dileğimdir.

Hülâsa:

1 — Atatürk'e büyük milletimizin bir şükran ifadesi olan büyük anıtını nesiller boyunca kalacak şekilde tamamlayalım ve onu herkesin ziyaret edeceği Cumhuriyetin bir sembolü olarak selâmlıyalım.

2 — Anıt-Kabri aynı zamanda bir cumhuriyet arşivi ve inkılâp müzesi haline getirelim.

3 — Anıt-Kabir tepesini ve etrafını güzel çam ağaçlarıyla yeşillendirelim. Yaz kış yeşil duran bir tabiat içinde Atatürk'ün ebedî uykusunda uyduğunu bilelim.

4 — Onu, yurdun her tarafından getirilecek topraklar üzerinde yatıralım.

5 — Çankaya'da yaşamış XX inci asrın büyük devlet adamı Atatürk'ü ve onun canlı hatıralarını bulalım ve yerine geçen devlet reislerimizi ziyaret edelim.

Bu hatıra ve tekliflerim, Atatürk'ün fikir ve isteklerini benimsemiş, fakat aynı zamanda tarihin bir görgü şahidi olarak tahliller yapan bir vatandaş sıfatıyla. İşte bunları mes'ul makamlara ve efkâr-ı umumiyyeye duyurmak için yazıyorum. Aynı zamanda arşiv meselesi Türk Tarih Kurumunu yakından ilgilendirdiğinden, bu yazımı Belleten'in "Atatürk'ü dinledim," başlığı altında yayınladığım seri makalelerime ilâve ediyorum.
